

ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΚΑΙ ΜΗ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ
Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Στην πρόταση για ομιλία μου προσπαθώ να δείξω τους προβληματισμούς μου σχετικά με τη διάσταση του χρόνου έχοντας ως αφετηρία τις θέσεις του Freud και του Bion για το άχρονο του ασυνειδήτου και τις διαρκείς επερωτήσεις και προβληματισμούς που αναδύονται. Στο βασικό κείμενο αναπτύσσω τις θέσεις μου μέσα από κλινικό υλικό.

Μια μέρα, ένας μοναχός, γυρνώντας από το δάσος όπου είχε πάει να μαζέψει ξύλα, στάθηκε για να ακούσει ένα πουλί. Το τραγούδι του ήταν πολύ ωραίο και ο μοναχός έμεινε για μερικά λεπτά ακίνητος, μαγεμένος. Όταν επέστρεψε στο μοναστήρι, βρήκε καινούρια πρόσωπα, άγνωστα. Ακούγοντας το πουλί, είχε περάσει ένας ολόκληρος αιώνας και όλοι οι σύντροφοί του είχαν πεθάνει. Μπαίνοντας ολοκληρωτικά σε μία μόνο χρονική στιγμή, ο μοναχός είχε αγγίξει την αιωνιότητα.

Οι ασυνείδητες ψυχικές διαδικασίες, γράφει ο Freud, είναι άχρονες... Εντούτοις, μελετώντας το κείμενό του για το όνειρο (1900), όπου γράφει για τους προβληματισμούς του σχετικά με τα γενέθλια, όπως και αυτά του 1913 («Το θέμα με τα 3 κιβώτια») και του 1912 («Ανοίκειο»), έχω την εντύπωση πως δεν αναπτύσσει τους ίδιους προβληματισμούς.

Αν το ασυνείδητο δε γνωρίζει χρόνο, τότε μπορούμε να μιλάμε για αναπαράστασή του; Μπορούμε να αναπαραστήσουμε τον εξωτερικό χρόνο μέσω του συστήματος αντίληψη-συνείδηση, και τα ρολόγια είναι μάρτυρες. Το ρολόι, το σύμβολο t , είναι τρόποι να αναπαραστήσουμε το μη αναπαραστάσιμο το οποίο θα δημιουργούσε τον «τρόμο χωρίς όνομα»;

Αν το προσυνειδητό είναι χώρος συνάντησης μεταξύ αναπαράστασης λέξης και πράγματος, η διάσταση του ρυθμού-χρόνου εγκανιάζεται μέσω του τρόπου της σύνδεσής τους. Πότε, πώς και από ποιον γίνεται η σύνδεση; Όταν ο αναλυτής προτείνει μια ερμηνεία, ή μια σύνδεση-κατασκευή, πώς και από πού συναντάει την πρώτη σύνδεση που έκανε η μητέρα μεταξύ λέξης και πράγματος; Ο ρυθμός της φωνής (μητέρα και αναλυτή), η προσωδία, οι εκφράσεις του προσώπου, το βλέμμα, οι

κινήσεις του σώματος. Ο ρυθμός στο παιχνίδι Fort-Da και στο παιχνίδι με τη σπάτουλα παραπέμπουν στους πιο πάνω προβληματισμούς. Όταν το παιδί λέει Da, είναι έτοιμο εσωτερικά να δεχτεί το αντικείμενο-μητέρα-κουβαρίστρα που έρχεται απέξω. Η προσμονή (pre-conception) θα ήταν στη γραμμή του άχρονου, μέχρις ότου έρθει το εξωτερικό αντικείμενο, για να δώσει χώρο και χρόνο στην έννοια (conception). Αν η συνάντηση αναλυτή-αναλυόμενου δε γίνει την κατάλληλη στιγμή, τότε μπορεί ο ψυχαναγκασμός της επανάληψης να αναλάβει τα ηνία (το Da να γίνει Da-Da-Da...) ακυρώνοντας τον χρόνο. Το παρελθόν είναι πάντα εδώ.

Ο αναλυτής, που δεν αφήνεται να «θιγεί» από τον αναλυόμενο, εμποδίζει τις διαδικασίες που περιγράφω. Ο αναλυτής που ερμηνεύει συνέχεια μεταβίβαση σταματάει τον χρόνο στο παρόν και δεν ανοίγει δρόμους στο μέλλον, δηλαδή σε καινούριες επενδύσεις. Εμποδίζει έτσι τον αναλυόμενο αφενός να τον νιώσει ως εξωτερικό αντικείμενο (πώς αλλιώς θα κατανοούσαμε την διορθωτική συναισθηματική εμπειρία;) αφετέρου εμποδίζει ο ίδιος με τις ερμηνείες του την ενέργεια που επιδιώκουμε να απελευθερώσουμε προς νέες επενδύσεις. Η ενέργεια ξαναγυρίζει στον ίδιο τον αναλυτή. Ο θρίαμβος του ναρκισσισμού και η αυταπάτη του αναλυτή ότι ελέγχει ακόμη και τον χρόνο.

Το βίωμα του χρόνου έχει διαφορετική ποιότητα στις νευρωτικές από τις μη νευρωτικές οργανώσεις στις οποίες ο χρόνος χάνεται, συγχέεται, διακόπτεται. Το εγώ αμύνεται με το να πετρώνει. Να παγώνει ή να διαστέλλεται.

Ένας θεραπευόμενος βιαζόταν να έρθει στη συνάντησή μας και πάταγε συνέχεια το κουμπί του ασανσέρ για να κινηθεί πιο γρήγορα, αλλά στη συνεδρία ο χρόνος τού φαινόταν ατελείωτος. Αυτός ο θεραπευόμενος έκανε σχέδια, ζούσε με αυτά. Θα έρθει μια μέρα που θα τα κάνει. Η ελπίδα εδώ γίνεται αυτοσκοπός, γίνεται η ίδια αντικείμενο, όχι μέσον για να βρει το αντικείμενο. Είναι σε επιφυλακή για ό,τι γίνεται, δεν μπορεί να ξεχάσει και κοιτάζει συνέχεια το ρολόι, το οποίο ταυτόχρονα απεχθάνεται. Βρίσκεται σε διαρκή δράση, αν και το αντίθετο συμβαίνει επίσης, να μην έχει κάνει τίποτα αλλά να έχει το βίωμα ότι είναι υπεραπασχολημένος. Ο γραμμικός χρόνος, ο χρόνος του ρολογιού, είναι άραγε άμυνα στο άχρονο του ασυνειδήτου; Αυτός ο θεραπευόμενος με ιδεοψυχαναγκαστικά συμπτώματα μού έλεγε πως, όταν άκουγε τις πρώτες νότες ενός τραγουδιού, είχε ανάγκη να τις διακόπτει στη σκέψη του και οι νότες γίνονταν περισσότερο ήχοι παρά μελωδία. Αυτό το βίωμα τού δημιουργούσε άγχος μαζί όμως με μια ασφάλεια ότι δε θα κατακλειστεί από τη μουσική.

Περιέγραφε επαναληπτικά τον χώρο του παιδικού του σπιτιού με μία ένταση στις λέξεις του. Εντούτοις παρά την αισθητηριακή ένταση εγώ ένιωσα σαν να άκουγα νότες από εκκλησιαστικό όργανο. Εκ των υστέρων κατάλαβα ότι είχαν περάσει 3-4 λεπτά χωρίς να τον ακούω. Και αιφνίδια άκουσα πως ερμήνευε ένα όνειρό του, το οποίο είχε αφηγηθεί στη διάρκεια του χρόνου που εγώ τον είχα ξεχάσει. Δε θυμόμουν το όνομά του ούτε το πρόσωπό του. Είχα ένα βίωμα αποπροσωποποίησης. Έστρεψα το βλέμμα μου να τον δώ, η ανησυχία μου όμως δεν υποχώρησε. Του είπα: «Σας ξεχάσα» και άρχισα να ηρεμώ. Μου ξαναλέει το όνειρο, μέρος του οποίου δεν είχα ακούσει, λέγοντάς μου επίσης πως νομίζει ότι μου το αφηγήθηκε και χτες, δεν είναι σίγουρος. Εκείνος δε θυμάται το χτες, εγώ «χάθηκα» για μερικά λεπτά σήμερα. Είμαστε άραγε στη γραμμή του αρνητικού του τραύματος όπου χάνεται ο χρόνος; Ποιός ξέρει... Τι είδους συνάντηση ή μη συνάντηση έγινε ανάμεσά μας; Ψάχναμε και οι δύο το «χαμένο αντικείμενο της ψευδαισθητικής ικανοποίησης»; Χαμένο αντικείμενο, χαθήκαμε στον χρόνο;

Μπορεί ο αναλυτής να αφεθεί στο λεγόμενο «άχρονο του ασυνειδήτου»; Πώς θα μπορούσε να μη λάβει υπόψη του τον γραμμικό χρόνο (αρχή-τέλος της ανάλυσης-τελολογία), χωρίς να αγνοεί τον κυκλικό χρόνο (εσχατολογία); Θα αφεθεί στο άχρονο, ενώ έχει να κάνει με το σύγχρονο του συνειδητού;

Αλλά πάλι πώς θα κατανοούσαμε την ύφανση του χωροχρόνου αναλυτή και αναλυόμενου μέσα από τις διαφορές στην τεχνική; Η φροϋδική τεχνική προτείνει ερμηνείες κατά περιόδους. Είναι περισσότερο μια στρατηγική, ενώ η κλαϊνική τεχνική, έχοντας περισσότερο μια τακτική, ερμηνεύει βήμα βήμα. Έτσι, ο χρόνος του παρελθόντος στην τεχνική του Freud είναι αποτέλεσμα μιας συνεχούς ανακατασκευής, ενός παρελθόντος υποκειμενικού, θα έλεγα, μέσω των συνεχών επανεγγραφών και αναμνήσεων, δημιουργείται τη στιγμή της συνάντησης αναλυτή-αναλυόμενου. Στην Klein μοιάζει το παρελθόν να είναι μάλλον στη γραμμή της οριοθέτησης, αν μπορώ να το πω έτσι, ένα παρελθόν που φαίνεται πιο ευδιάκριτα απ' ότι στη φροϋδική σκέψη. Σκέφτομαι το παράδειγμα της Isaacs με το παιδί που τρόμαζε βλέποντας το ανοιχτό παπούτσι. Ερμηνεύει άραγε τον φόβο του τότε ως παραπέμποντα στο τώρα χωρίς τις διαμεσολαβήσεις του χρόνου και των αμυνών, σαν το παρόν να πηγαιίνει απευθείας στο παρελθόν;

Το ασυνείδητο είναι άχρονο αλλά από πού έλκει την καταγωγή του; Δεν είναι οι προγεννήτορες; Και με τη σειρά του δε θα δώσει παράγωγα στις επόμενες γενεές; Η

φυλογενετική και οντογενετική διάσταση δεν μπορεί να αγνοηθεί. Ιδού το παράδοξο.
Άχρονο χωρίς όρια, εντούτοις με προγεννήτορες.